

บทที่ 3

สังคมอินเดีย

สมัยพุทธกาล

เนื้อหาบทที่ 3

สังคมอินเดียสมัยพุทธกาล

3.1 สภาพเศรษฐกิจและการปกครอง

3.1.1 การเมืองการปกครอง

3.1.2 สภาพเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาล

3.2 ครูทั้ง 6 ลัทธิร่วมสมัยยุคพุทธกาล

3.2.1 ปุรณกัสสปะ

3.2.2 มัคชลิโคศล

3.2.3 อชิตเกสกัมพล

3.2.4 ปกุกัจจายนะ

3.2.5 สัตถุชัยเวลัฏฐบุตร

3.2.6 นิครนถนาถบุตร

3.3 พุทธประวัติ

3.4 การบังเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ และวัฒนธรรมในสังคมอินเดีย

แนวคิด

1. การปกครองในสมัยพุทธกาล แบ่งออกเป็นแคว้นใหญ่ได้ 16 แคว้น และแคว้นเล็กอีก 5 แคว้น รวมเป็น 21 แคว้น โดยรูปแบบการปกครองมี 3 แบบคือ แบบจักรวรรดินิยม แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และแบบประชาธิปไตย ส่วนเศรษฐกิจโดยรวมในสมัยพุทธกาลมีสภาพดีมาก เพราะมีมหาเศรษฐีที่มีทรัพย์สมบัติมหาศาลมากมายหลายท่าน

2. ในสมัยพุทธกาลมีสมณพราหมณ์เจ้าลัทธิต่างๆ จำนวนมาก แต่ที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของมหาชนมีอยู่ 6 ท่าน คือ ปุณณกัสสปะ มัคชลิโคสาล อชิตเกสกัมพล ปุกุถกัจจายนะ สัตถุชัยเวลัฏฐบุตร และนิครนถนาฎบุตร ในเจ้าลัทธิทั้ง 6 ท่านนี้ มีเพียงนิครนถนาฎบุตรเท่านั้นที่มีคำสอนบางอย่างใกล้เคียงกับพระพุทธศาสนา ส่วนอีก 5 ท่าน มีคำสอนต่างจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยสิ้นเชิง โดยเฉพาะสัตถุชัยเวลัฏฐบุตร มีคำสอนกลับกลอกเอาแน่นอนไม่ได้ ไม่สามารถบัญญัติอะไรตายตัวได้ พุดชัดส่ายเหมือนปลาไหล

3. ก่อนเจ้าชายสิทธัตถโพธิสัตว์จะเสด็จออกผนวช ทรงมีความรู้ในศาสตร์ต่างๆ มากมาย ซึ่งเป็นประโยชน์มากต่อการนำมาประยุกต์กับธรรมะที่พระองค์ตรัสรู้ เพื่อการปกครองคณะสงฆ์และสั่งสอนเวไนยสัตว์

4. สาเหตุสำคัญที่พราหมณ์ทั้งหลายในสมัยพุทธกาลละทิ้งความเชื่อเดิมที่สืบทอดกันมาหลายพันปี แล้วหันมานับถือพระพุทธศาสนามีหลายประการที่สำคัญที่สุดคือ คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสังฆธรรมอันจริงแท้แน่นอนที่ผู้ปฏิบัติสามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง ในยุคนั้นมีผู้ปฏิบัติจนเข้าถึงธรรมเป็นพระอริยบุคคลมากมาย ซึ่งสามารถเป็นพยานยืนยันคำสอนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้เหล่าพราหมณ์ให้การยอมรับในบุคลิกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในฐานะที่ทรงมีกายมหาบุรุษจึงตั้งใจฟังคำสอนของพระองค์ พุทธวิธีสอนธรรมก็มีส่วนอย่างมากในการเปลี่ยนแปลงความเชื่อของคนในสังคมอินเดีย พระองค์ทรงสอนโดยยึดตามจริตผู้เรียน หรือในปัจจุบันเรียกว่าสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Child Center) อีกประการหนึ่ง คำสอนของเหล่าพราหมณ์อาจารย์มีความขัดแย้งกันเอง จึงทำให้พราหมณ์จำนวนไม่น้อยเสื่อมศรัทธาหันมานับถือพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจในสภาพเศรษฐกิจและการปกครองในสมัยพุทธกาล เพราะเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญซึ่งมีอิทธิพลต่อการกำหนดบทบาทและรูปแบบของพระพุทธศาสนา

2. เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจในประวัติและคำสอนของเจ้าลัทธิทั้ง 6 อันเป็นลัทธิร่วมสมัยยุคพุทธกาล ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ต่อการนำมาเปรียบเทียบกับคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วจะพบสาเหตุสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความโดดเด่นเหนือลัทธิเหล่านี้เมื่อครั้งพุทธกาล

3. เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจในประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยย่อตั้งแต่ประสูติจนถึงปรินิพพาน เพื่อให้ทราบว่าพระองค์มีพื้นฐานความรู้มาอย่างไร ประสูติและเติบโตมาในสิ่งแวดล้อมแบบไหน และสิ่งเหล่านี้ส่งผลอย่างไรต่อการออกผนวชและส่งผลอย่างไรหลังจากการตรัสรู้แล้ว

4. เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจว่า เหตุใดเมื่อครั้งพุทธกาลเหล่าพราหมณ์จำนวนมากซึ่งมีความเชื่อและวัฒนธรรมอันแข็งแกร่งและสืบต่อกันมายาวนานหลายพันปี จึงยอมละทิ้งของเก่าแล้วหันมานับถือพระพุทธศาสนา เมื่อทราบแล้วก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่กลุ่มคนต่างความเชื่อได้

บทที่ 3

สังคมอินเดียสมัยพุทธกาล

3.1 สภาพเศรษฐกิจและการปกครอง

การที่เราจะเข้าใจประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้ง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาสิ่งแวดล้อมในถิ่นกำเนิดของพระพุทธศาสนาเสียก่อน ทั้งนี้เพราะสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดท่าที บทบาท ลักษณะ รูปแบบ ขององค์กรพระพุทธศาสนา จะทำให้เราทราบที่มาที่ไปว่า เหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ที่เรียงร้อยกันเป็นประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนานั้น เกิดขึ้นเพราะอะไร สิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่จะต้องศึกษานอกจากพื้นฐานความเชื่อในสังคมอินเดียแล้ว ในที่นี้จะกล่าวถึงสภาพเศรษฐกิจและการเมืองการปกครองในสมัยพุทธกาลด้วย เพราะสิ่งแวดล้อมทั้งสองนี้ส่งผลกระทบต่อชีวิตของผู้คนโดยตรง ซึ่งต้องคำนึงถึงอยู่ทุกวัน

3.1.1 การเมืองการปกครอง

ประเทศอินเดียในยุคพุทธกาลสามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนกลางหรือเขตชั้นใน เรียกว่า “มัชฌิมประเทศ” และส่วนรอบนอกหรือหัวเมืองชายแดน เรียกว่า “ปัจฉิมประเทศ” มัชฌิมประเทศเป็นเขตที่มีประชาชนอาศัยอยู่มาก มีความเจริญ เป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้าและการศึกษา มีนักปราชญ์ราชบัณฑิตมาก แบ่งการปกครองออกเป็น 16 แคว้นใหญ่ๆ ดังที่ปรากฏในอุโปสถสูตร ฉบับบาลี คือ “อังคะ มคธ กาสี โกศล วัชชี มัลละ เจตี วังสะ กุรุ ปัญจาละ มัจฉะ สุรเสนะ อัสสะกะ อวันตี คันธาระ และกัมโพชะ”¹ และมีแคว้นเล็กอีก 5 แคว้นรวมเป็น 21 แคว้น คือ ลักกะ โกลิยะ ภัคคะ วิเทหะ และอังคุตตราปะ

รูปแบบการปกครองของแต่ละแคว้นแตกต่างกันอยู่บ้าง วิรัช ธีรพันธุ์เมธี ได้แบ่งรูปแบบการปกครองในสมัยพุทธกาลไว้ 3 รูปแบบ² คือ

1) แบบจักรวรรดินิยม คือแคว้นที่มีแสนยานุภาพมาก มีอำนาจเหนือแคว้นอื่น ใช้อำนาจยึดครองแคว้นอื่นมาเป็นเมืองขึ้นของตน ประมุขของแคว้นแบบนี้เรียกว่า “มหाराชา” เช่น

¹ อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต, เล่ม 21 ข้อ 510 หน้า 273

² วิรัช ธีรพันธุ์เมธี.(ม.ป.ป.), *พุทธปรัชญาการปกครอง* หน้า 8

แคว้นมคธยึดครองแคว้นอังคะ แคว้นโกศลยึดครองแคว้นสักกะและแคว้นกาสี เป็นต้น

2) แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้แก่ แคว้นที่ให้อำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองบ้านเมืองขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์โดยตรง แต่อาจทรงมอบหมายอำนาจนั้นให้พระบรมวงศานุวงศ์หรือปุโรหิต ชำราชาบริพารไปปฏิบัติแทนได้ ประมุขของแคว้นเรียกว่า “ราชา” แคว้นต่างๆ โดยมากในสมัยนั้นปกครองด้วยรูปแบบนี้

3) แบบประชาธิปไตย ได้แก่ แคว้นที่อำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองมิได้ขึ้นอยู่กับประมุขแห่งแคว้นแต่เพียงผู้เดียว แต่จะมี “สภา” เป็นผู้กำหนดนโยบายและมีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง สภาก็ทำหน้าที่เลือกสมาชิกขึ้นมาคนหนึ่งทำหน้าที่เป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารเรียกว่า “ราชา” ในสมัยนั้นเรียกการปกครองแบบนี้ว่า สามัคคีธรรม เช่น แคว้นมัลละและแคว้นวัชชี

การปกครองโดยแบ่งเป็นแคว้นและมีพระราชเป็นผู้ปกครอง ได้สืบทอดกันมาจนกระทั่งอินเดียได้รับเอกราชในปี พ.ศ.2490 เมื่อร่างรัฐธรรมนูญเสร็จแล้ว จึงยกเลิกระบบการปกครองแบบเดิม และรวมทุกแคว้นเข้าด้วยกันเป็นประเทศอินเดีย

ตารางแคว้นต่างๆ ในยุคพุทธกาล¹

ลำดับ	ชื่อแคว้น	เมืองหลวง	ผู้ปกครอง	ที่ตั้งปัจจุบัน
1	อังคะ (Anga)	จำปา	พระเจ้าศรัทฐะ	ภาคปุระ รัฐเบงกอล
2	มคธ (Magadha)	ราชคฤห์	พระเจ้าพิมพิสาร	รัฐพิหาร
3	กาสี (Kasi)	พาราณสี	พระเจ้าพรหมทัตต์	รัฐอุตตรประเทศ
4	โกศล (Kosala)	สาวัตถี	พระเจ้าปเสนทิโกศล	รัฐอุตตรประเทศ
5	วัชชี (Vajji)	เวสาลี	คณะเจ้าวัชชีบุตร	รัฐอุตตรประเทศ
6	มัลละ (Malla)	ปาวา, กุสินารา	คณะเจ้ามัลลกษัตริย์	รัฐอุตตรประเทศ
7	เจตี (Cheti)	โสตถิวดี	พระเจ้าอุปริจรา	รัฐมัธยประเทศ
8	วังสะ (Vamsa)	โกสัมพี	พระเจ้าอุเทน	รัฐอุตตรประเทศ
9	กुरु (Guru)	อินทปัตถ์	พระเจ้าโกรพยะ ²	รัฐปัญจาบ

¹ พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, 2546 หน้า 20

² มัชฌิมนิคาย มัชฌิมปิณฑสก์, เล่ม 13 ข้อ 439 หน้า 306-312

ลำดับ	ชื่อแคว้น	เมืองหลวง	ผู้ปกครอง	ที่ตั้งปัจจุบัน
10	ปัญจาละ (Panchala)	กัมปิลละ	-	จังหวัดเบเรลี
11	มัจฉะ (Maccha)	มัตสยาคร	-	ชัยปุระ, รัฐราชสถาน
12	สุรเสนะ (Surasena)	มธุรา	พระเจ้ามธุรราชอวันตีบุตร ¹	รัฐอุตตรประเทศ
13	อัสสะกะ (Assaka)	โปตลิ	พระเจ้าอัสสะกะ ²	รัฐมหาราษฏร์
14	อวันตี (Avanti)	อุชเชนี	พระเจ้าจันทปัชโชติ	รัฐมัธยประเทศ
15	คันธาระ (Gandhara)	ตักสิลา	-	ประเทศปากีสถาน
16	กัมโบชะ (Kamboja)	ทวารกะ	-	ประเทศปากีสถาน
17	สักกะ (Sakka)	กบิลพัสดุ์	พระเจ้าสุทโธทนะ	ประเทศเนปาล
18	โกลิยะ (Koliya)	เทวทหะ	ราชวงศ์โกลิยะ	ประเทศเนปาล
19	ภักคะ (Bhagga)	สุสุฆมาร์คิรี	เจ้าภักคะ	ประเทศเนปาล
20	วิเทหะ (Videha)	มิถิลา	เมืองชนคปุรี	ประเทศเนปาล
21	อังกุตตราปะ (Anguttarapa)	-	-	ประเทศปากีสถาน

แคว้นเหล่านี้ต่างก็เป็นอิสระมีอธิปไตยเป็นของตนเอง บางครั้งบางคราวแคว้นที่มีความอ่อนแออาจถูกแคว้นที่มีความเข้มแข็งกว่าเข้ายึดครองทำให้สูญเสียดินแดนไปตั้งได้กล่าวแล้วข้างต้น แคว้นที่มีความเข้มแข็งทั้งในด้านเศรษฐกิจการเมืองและการทหาร จัดอยู่ในประเภทมหาอำนาจ มีอยู่ 5 แคว้น คือ มคธ โกศล อวันตี วัชชี และวังสะ โดยแคว้นมคธของพระเจ้าพิมพิสารเป็นมหาอำนาจสูงสุด

3.1.2 สภาพเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาล

สภาพเศรษฐกิจในอินเดียสมัยพุทธกาลตามที่ปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกและอรรถกถานั้น กล่าวได้ว่า มีเศรษฐกิจดีมาก การผลิตและการค้าเจริญรุ่งเรือง มีกองเกวียนเดินทางขนสินค้าไปขายระหว่างเมืองจำนวนมาก มีมหาเศรษฐีที่มีสมบัติมากมหาศาลหลายท่าน เช่น โชติกเศรษฐี ชฎิลเศรษฐี เมณฑกเศรษฐี อนาถบิณฑิกเศรษฐี มหาอุบาลิกาวีสาขา เป็นต้น

¹ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑาสกั, เล่ม 13 ข้อ 464 หน้า 326

² ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ, เล่ม 26 ข้อ 63 หน้า 87

การประกอบอาชีพ

อาชีพของคนอินเดียในสมัยพุทธกาลขึ้นอยู่กับวรรณะที่ตนเกิด ผู้ที่เกิดในวรรณะใดก็จะมีอาชีพประจำวรรณะนั้นดังนี้

1) วรรณะกษัตริย์ เป็นชนชั้นสูงมีหน้าที่ในการปกครองบ้านเมือง ปรากฏประมาโจรผู้ร้ายและทำการรบพุ่งกับข้าศึกภายนอก ประกอบด้วยพระราชามหากษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ต่างๆ รวมถึงพวกที่รับราชการในระดับสูง เช่น ปุโรหิต เสนาบดี เป็นต้น

2) วรรณะพราหมณ์ เป็นผู้มีอาชีพสั่งสอนคนในสังคมและทำพิธีตามลัทธิศาสนา มีทั้งที่เป็นนักบวชและคฤหัสถ์ เช่น ครูทั้ง 6 ก็จัดเป็นชนชั้นสูงเช่นกัน

3) วรรณะแพศย์ เป็นพลเมืองทั่วไป มีอาชีพทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ ช่างฝีมือ ค้าขาย ซึ่งจัดเป็นชนชั้นสามัญ

4) วรรณะศูทร¹ เป็นพวกกรรมกรหรือคนใช้ซึ่งทำงานหนัก ได้แก่พวกทาส 4 จำพวก คือ ทาสที่เกิดภายในเรือน ทาสที่ซื้อมาด้วยทรัพย์ ผู้ที่สมัครเข้ามาเป็นทาส เสนาที่เข้าถึงความเป็นทาส พวกนี้จัดเป็นชนชั้นต่ำ มีอาชีพในการรับจ้างด้วยแรง ตลอดถึงทำการงานอื่นๆ ที่ชนชั้นสูงรังเกียจว่าเป็นการงานชั้นต่ำ

3.2 ครูทั้ง 6 ลัทธิร่วมสมัยยุคพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาลมีสมณพราหมณ์เจ้าลัทธิต่างๆ จำนวนมากแต่ที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของมหาชนมีอยู่ 6 ท่าน คือ ปุรณกัสสปะ มกขลิโคศล อชิตเกสกัมพล ปกุกัจจายนะ สัญชัยเวฬุฑฐบุตร และนิครนถนาฏบุตร เจ้าลัทธิเหล่านี้ แม้แต่พระราชามหากษัตริย์ เช่น พระเจ้าอชาตศัตรู พระเจ้าปเสนทิโกศล ก็ยังหาโอกาสไปสนทนาสอบถามปัญหาทางปรัชญาด้วย ครูแต่ละท่านมีบริษัทบริวารคนละหลายร้อย และทั้ง 6 ท่านนี้ต่างก็กล่าววาทนเป็นพระอรหันต์ผู้มีฤทธิ์ แต่ถึงกระนั้นเมื่อถูกถามปัญหายากๆ และไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ครูทั้ง 6 ท่านก็ยังแสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏอยู่² สำหรับประวัติและคำสอนของครูทั้ง 6 มีดังต่อไปนี้

¹ พวกศูทร คือพวกทาส (มีลักษณะที่ถูกจับมาเป็นเชลย) และพวกที่สืบเชื้อสายมาจากทาส

² ขุททกนิกาย สุตตนิบาต, เล่ม 47 หน้า 364, 471

3.2.1 ปุณกัศสปะ

พระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า ปุณกัศสปะเกิดในวาระพราหมณ์ วยเด็กได้เป็นคนรับใช้ในตระกูลหนึ่งซึ่งมีคนรับใช้อยู่ 99 คน รวมปุณกัศสปะอีกคนหนึ่งเป็น 100 คน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เขาได้ชื่อว่า ปุโรณ เพราะทำให้ทาสในเรือนครบ 100 คน วันหนึ่งเขาหนีออกจากเรือน ระหว่างทางพวกโจรชิงเอาผ้าของเขาไป เขาเดินเข้าไปในบ้านตำบลหนึ่งทั้งๆ ที่เปลือยกาย พวกมนุษย์เห็นเขาแล้วคิดว่า สมณะนี้เป็นพระอรหันต์ ผู้มักน้อย ผู้ที่จะเสมอเหมือนกับสมณะนี้ไม่มี จึงนำของหวานและของคาวเข้าไปสักการะ ปุณกัศสปะคิดว่า เรื่องนี้เกิดขึ้นเพราะเราไม่นุ่งผ้า ตั้งแต่นั้นมาแม้ได้ผ้ามาก็ไม่นุ่ง เขาถือเอาการไม่นุ่งผ้านั้นแหละเป็นบรรพชา ต่อมา มีกุลบุตรมาเป็นศิษย์จำนวนมาก¹

ลัทธิของปุณกัศสปะจัดอยู่ในประเภท “อภิกิริยาทะ” หมายถึง ลัทธิที่ถือว่าทำแล้วไม่เป็นอันทำ ดังที่ครูปุณกัศสปะกล่าวกับพระเจ้าอชาตศัตรูในสามัญญผลสูตรว่า บุคคลทำบาปเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นทำบาป เบียดเบียนเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ทำชู้กับภริยาเขา พวดเท็จ ผู้ทำไม่ชื่อว่าทำบาป การทำเช่นนั้นเป็นเหตุยอมไม่มีบาปมาถึงเขา แม้การทำบุญก็เหมือนกัน การให้ทาน การฝึกอินทรีย์ การสำรวมศีล การกล่าวคำสัตย์ การทำเช่นนั้นเป็นเหตุยอมไม่มีบุญมาถึงเขา² คำสอนในลัทธินี้จึงต่างกับหลักกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา

3.2.2 มักขลิโคสาล

มักขลิโคสาลเป็นบุตรพราหมณ์ชื่อ มักขลิ มารดาชื่อ ภัททา อาศัยอยู่หมู่บ้านสาละวัน ใกล้เมืองสาวัตถี พระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า คำว่า โคสาละ แปลว่าผู้เกิดในโรงโค วยเด็กเป็นคนรับใช้ในตระกูลหนึ่ง วันหนึ่งเขาถือหม้อน้ำมันเดินไปบนพื้นดินที่มีโคลน นายบอกว่า อย่าลื่นนะพ่อ เขาลื่นล้มลงด้วยความเผอเรอแล้ววิ่งหนีไปเพราะกลัวนาย แต่นายวิ่งไปจับชายผ้าไว้ทัน เขาจึงสลัดผ้าทิ้งแล้วหนีไป ขณะเดินเข้าไปในบ้านตำบลหนึ่งทั้งๆ ที่เปลือยกาย พวกมนุษย์เห็นเขาแล้วก็มีจิตศรัทธาเช่นเดียวกับกรณีของท่านปุณกัศสปะ³ ภายหลังมักขลิโคสาลจึงตั้งลัทธิขึ้นและมีลูกศิษย์จำนวนมากเช่นกัน

ลัทธินี้ไม่ยอมรับประทานอาหารที่เขาเจาะจงถวาย ไม่รับประทานอาหารขณะมีสุนัขขู่อยู่ข้างๆ หรือ

¹ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก เล่ม 18 หน้า 568-569

² ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เล่ม 53 หน้า 165-166

³ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก เล่ม 180 หน้า 569

แมลงวันตอมอยู่ เพราะถือว่าเป็นการแย่งความสุขของผู้อื่น ไม่รับประทานปลา เนื้อ ไม่ดื่มสุรา และของมีนเมา ไม่สะสมข้าวปลาอาหารยามข้าวยากหมากแพง¹

ลัทธิของมกฺขลิกโคสาลจัดอยู่ในประเภท “นัตถิกวาทะ” คือ ลัทธิที่ถือว่าไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย ดังที่ครูมกฺขลิกโคสาลกล่าวกับพระเจ้าอชาตศัตรูในสามัญญผลสูตรว่า ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยเพื่อความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายหาเหตุมิได้หาปัจจัยมิได้ย่อมเศร้าหมอง ย่อมไม่มีเหตุ ย่อมไม่มีปัจจัยเพื่อความบริสุทธิ์แห่งสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายหาเหตุมิได้หาปัจจัยมิได้ย่อมบริสุทธิ์ ไม่มีการกระทำของตนเองไม่มีการกระทำของผู้อื่น สัตว์ทั้งปวง ปาณะทั้งปวง ภูตทั้งปวง ชีวะทั้งปวง ล้วนไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีความเพียร แปรไปตามเคราะห์ดีเคราะห์ร้าย เร่ร้อน ท่องเที่ยวไป แล้วจักทำที่สุดทุกข์ได้ ความสมหวังที่เราจักอบรมกรรมที่ยังไม่อำนวยผลให้อำนวยผล หรือเราสัมผัสฏุกต้องกรรมที่อำนวยผลแล้วจักทำให้สุดสิ้นด้วยศีล ด้วยพรตด้วยตบะ หรือด้วยพรหมจรรย์นี้ไม่มีในที่นั้น สุขทุกข์ทำให้สิ้นสุดได้เหมือนดวงของให้หมดด้วยทะนาน ย่อมไม่มีในสงสารด้วยอาการอย่างนี้เลย ไม่มีความเสื่อมความเจริญ ไม่มีการเลื่อนขึ้นเลื่อนลง พาลและบัณฑิต เร่ร้อน ท่องเที่ยวไป จักทำที่สุดทุกข์ได้เหมือนกลุ่มด้ายที่บุคคลขว้างไปย่อมคลี่ขยายไปเอง² แนวคำสอนนี้ พระพุทธองค์ตรัสว่าไร้ประโยชน์ที่สุดในบรรดาลัทธิทั้งหลาย ลัทธินี้สืบต่อกันมาไม่นานก็ขาดหายไป

3.2.3 อชิตเกสกัมพล

อชิตเกสกัมพลเป็นผู้มีชื่อเสียงก่อนพุทธกาลเล็กน้อย คำว่า เกสกัมพล แปลว่า ผู้มีผ้าถุงผ้าห่มที่ทำด้วยผม เป็นผ้าที่หยาบและน่าเกลียด มีแนวความคิดหนักไปในวัตถุนิยม ยิ่งกว่าลัทธิใด มีแนวคิดรุนแรงคัดค้านคำสอนทุกลัทธิรวมทั้งพระพุทธศาสนาด้วย³

ลัทธิของอชิตเกสกัมพลจัดอยู่ในประเภท “อุจเฉทวาทะ” คือ ลัทธิที่ถือว่าตายแล้วขาดสูญ ดังที่ครูอชิตเกสกัมพลกล่าวกับพระเจ้าอชาตศัตรูในสามัญญผลสูตรว่า ทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การเซ่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกอื่นไม่มี มารดาบิดาไม่มีคุณ สัตว์ผู้เกิดแบบโอปปาติกะไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติชอบซึ่งกระทำโลกนี้และโลกอื่นให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งไม่มีในโลก คนเรานี้เป็นแต่ประชุมมหาภูตทั้ง 4 เมื่อตาย ธาตุดินก็จะไปตามธาตุดิน ธาตุน้ำก็จะไปตามธาตุน้ำ ธาตุไฟก็จะไป

¹ พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ.(2550). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย. (ออนไลน์)

² ที่ผนึกกาย สีสันธรรมด เล่ม 53 หน้า 167-168

³ พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ.(2550). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย. (ออนไลน์)

ตามธาตุไฟ ธาตุลมก็จะไปตามธาตุลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อมเลื่อนลอยไปในอากาศ คนทั้งหลายจะหามเขาไปยังป่าช้า กลายเป็นกระดูกมีสีดำสนิทพิราบ สิ่งที่ได้จากการเช่นสรวงคือขี้เถ้าเท่านั้น ทานนี้คนเขลาบัญญัติไว้ คำของคนบางพวกพูดว่ามีผล ล้วนเป็นคำเปล่า คำเท็จ คำเพ้อ เพราะเมื่อกายสลาย ทั้งพาลทั้งบัณฑิตย่อมขาดสูญพินาศสิ้น ตายแล้วเป็นอันดับสนิทไม่มีการเกิดอีก¹

3.2.4. ปกุธกัจจายณะ

เล่ากันว่าปกุธกัจจายณะเกิดในตระกูลพราหมณ์ ในวัยเด็กมีความสนใจทางศาสนา เป็นอย่างยิ่ง เมื่อโตขึ้นจึงออกบวชแสวงหาโมกขธรรม เมื่อคิดว่าตนบรรลุตระมาแล้ว ก็ตั้งตัวเป็นอาจารย์สั่งสอนประชาชน

ปกุธกัจจายณะเป็นผู้ห้ามน้ำเย็นแม้จะถ่ายอุจจาระก็ไม่ใช้น้ำเย็นล้างเขาใช้เฉพาะน้ำร้อนหรือน้ำข้าวเท่านั้น การเดินผ่านแม่น้ำหรือเดินลุยแ่งน้ำบนถนนถือว่าศีลขาด เมื่อศีลขาดเขาจะก่อทรายเป็นสตุ๊ปแล้วอธิษฐานศีล จากนั้นจึงค่อยเดินต่อไป²

ลัทธิของปกุธกัจจายณะจัดอยู่ในประเภท “นัตติกวาทะ” หมายถึง ลัทธิที่ถือว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัยเช่นเดียวกับลัทธิของมักขลิโคสาล ดังที่ปกุธกัจจายณะกล่าวกับพระเจ้าอชาตศัตรูในสามัญญผลสูตรว่า สภาวะ 7 กอง คือ กองดิน กองน้ำ กองไฟ กองลม สุข ทุกข์ และชิวะ สภาวะเหล่านี้ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ไม่มีใครเหนรมิต เป็นสภาพยั่งยืน ตั้งมั่นดุจยอดภูเขา ตั้งมั่นดุจเสาระเหนียด ไม่หวั่นไหว ไม่แปรปรวน ไม่เบียดเบียนกันและกัน ไม่อาจให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขและทุกข์แก่กันและกัน ผู้ฆ่าเองก็ดี ผู้ใช้ให้ฆ่าก็ดี ผู้ไต่ย็นก็ดี ผู้กล่าวให้ไต่ย็นก็ดี ผู้เข้าใจความก็ดี ผู้ทำให้เข้าใจความก็ดีไม่มีในสภาวะ 7 กองนั้น บุคคลจะเอาศาสตราอย่างคม ตัดศีรษะกัน ไม่ชื่อว่าใครๆ ปลงชีวิตใครๆ เป็นแต่ศาสตราสอดเข้าไปตามช่องแห่งสภาวะ 7 กองเหล่านี้เท่านั้น³ คำสอนของปกุธกัจจายณะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สัสสตทิกฺขุ คือ เห็นว่าโลกเที่ยง ซึ่งเป็นคำสอนที่ตรงข้ามกับ “อุจเฉทวาทะ” คือ ลัทธิที่ถือว่าตายแล้วขาดสูญของอชิตเกส-กัมพล และตรงข้ามกับคำสอนในพระพุทธศาสนาด้วย

3.2.5 ลัญชัยเวลัญฐบุตร

ลัญชัยเวลัญฐบุตรเป็นคณาจารย์ที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งในสมัยพุทธกาล พระมหา-

¹ ทีฆนิกาย สีสันธวรรค เล่ม 53 หน้า 171-172

² มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก เล่ม 18 หน้า 569

³ ทีฆนิกาย สีสันธวรรค เล่ม 53 หน้า 174-175

โมคคัลลานะและพระสารีบุตรเมื่อครั้งยังเป็นอุปัชฌาย์และโกณฑิมาภิกษุก็เคยศึกษาอยู่กับท่าน ซึ่งเป็นเจ้าลัทธิต่างพวกปริพาชก ตั้งสำนักเผยแผ่อยู่ที่เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ ชาวมคธ เป็นจำนวนมากต่างนับถือในเจ้าลัทธินี้ แต่เมื่ออุปัชฌาย์และโกณฑิมาภิกษุพร้อมบริวารจำนวนมากออกจากสำนักไปขอบวชกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สัญชัยเวฬุบุตรจึงกระอักเลือดจนถึงแก่กรรม

ลัทธิต่างของสัญชัยเวฬุบุตรจัดอยู่ในประเภท “อมราวิกเขปวาทะ” คือ เป็นลัทธิต่างที่ หลบเลี่ยงไม่แน่นอน ดังที่สัญชัยเวฬุบุตรกล่าวกับพระเจ้าอชาตศัตรูในสามัญญผลสูตรว่า ถ้ามหาพิตรตรัสถามอาตมภาพว่า โลกอื่นมีอยู่หรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามี ก็จะพึงทูลตอบว่ามี ความเห็นของอาตมภาพว่าอย่างนี้ก็มิใช่ อย่างนั้นก็มิใช่ อย่างอื่นก็มิใช่ ไม่ใช่ก็มิใช่ มิใช่ไม่ใช่ก็มิใช่ ถ้ามหาพิตรตรัสถามอาตมภาพว่า ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความดีทำชั่วมีอยู่หรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามี ก็จะพึงทูลตอบว่ามี ความเห็นของอาตมภาพว่าอย่างนี้ก็มิใช่ อย่างนั้นก็มิใช่ อย่างอื่นก็มิใช่ ไม่ใช่ก็มิใช่ มิใช่ไม่ใช่ก็มิใช่ ถ้ามหาพิตรตรัสถามว่า สัตว์เบื้องหน้า แต่ตายเกิดอีกหรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามี เกิดอีก ก็จะพึงทูลตอบว่าเกิดอีก ความเห็นของอาตมภาพว่าอย่างนี้ก็มิใช่ อย่างนั้นก็มิใช่ อย่างอื่นก็มิใช่ ไม่ใช่ก็มิใช่ มิใช่ไม่ใช่ก็มิใช่...¹

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงดำริว่า บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านี้ สัญชัยเวฬุบุตรนี้ โง่กว่าเขาทั้งหมด งมงายกว่าเขาทั้งหมด² เพราะแนวคำสอนกลับกลอก เอาแน่นอนไม่ได้ ไม่สามารถบัญญัติอะไรตายตัวได้ เพราะกลัวผิดบ้าง ไม่รู้บ้าง พุทธชัฏสายเหมือนปลาไหล ในกรตังคสูตร กล่าวประมาณว่า เป็นลัทธิต่างตาบอด ไม่สามารถนำตนและผู้อื่นให้เข้าถึงความจริงได้ มีปัญญาทึบ โง่เขลาไม่กล้าตัดสินใจใดๆ ได้อย่างเด็ดขาด เนื่องจากไม่รู้จริงอย่างถ่องแท้

3.2.6 นิครนถนาฏบุตร

นิครนถนาฏบุตร หรือศาสดามหาวีระ เกิดที่กุกุณฑคาม เมืองไวสาลี แคว้นวัชชีของพวกเจ้าลิจฉวี มหาวีระเป็นศิษย์ของท่านปาร์ศวา ซึ่งเป็นศาสดาองค์ที่ 23 ในศาสนาเซนผู้มีอายุห่างจากท่านมหาวีระถึง 250 ปี ท่านมหาวีระเป็นศาสดาองค์ที่ 24 ได้สั่งสอนอยู่ 30 ปี จึงมรณภาพ ภายหลังเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้น สาวกของนิครนถนาฏบุตรจำนวนมาก ได้เปลี่ยนมาเป็นพุทธสาวก³

¹ ทีฆนิกาย สิลขันธวรรค เล่ม 53 หน้า 180-181

² ทีฆนิกาย สิลขันธวรรค เล่ม 11 หน้า 99-303

³ พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ.(2550). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย. (ออนไลน์)

ลัทธิของนิครนถนาฏบุตปัจจุบันเรียกว่า ศาสนาเซน ลัทธินี้จัดอยู่ในประเภท “อัสติก-ลมนานุโยค” คือ เป็นลัทธิที่ถือว่าการทรมานตนเองเป็นการเผากิเลส¹ เป็นทางนำไปสู่การบรรลุนิพพานที่เรียกว่า โมกษะ ผู้ที่ฝึกฝนดีแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหวต่อทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดทางกาย วาจา ใจ ศาสนาเซนสอนว่า แก้ว 3 ดวง คือ มีความเห็นชอบ มีความรู้ชอบ มีความประพฤติชอบ จะนำไปสู่โมกษะได้ พระเจ้าเป็นเรื่องเหลวไหล พระเจ้าไม่สามารถบันดาลทุกข์สุขให้ใครได้ ทุกข์สุขเป็นผลมาจากกรรม การอ้อนวอนเป็นสิ่งไร้ประโยชน์ไม่มีสาระ²

นักบวชเซนต้องรักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัด คือ เว้นจากการฆ่าสิ่งที่มีชีวิตรวมทั้งพืชด้วย เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ เว้นจากการประพฤตินิยามในกาม และไม่ยินดีในกามวัตถุ ส่วนศาสนิกชนเซนต้องรักษาศีล 12 อย่างเคร่งครัดคือ เว้นจากการทำลายสิ่งที่มีชีวิต เว้นจากการประพฤตินิยามในกาม เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ มีความพอใจในสิ่งที่ตนมี เว้นจากอารมณ์ที่ก่อให้เกิดความชั่ว เช่น การเที่ยวเตร่ รู้จักประมาณในการใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภค เว้นจากทางที่ก่อให้เกิดอาชญาให้ร้าย ไม่ออกพันเขตไม่ว่าทิศใดทิศหนึ่งยามบำเพ็ญพรต บำเพ็ญพรตทุกเทศกาล อยู่จำอุโบสถศีล ให้ทานแก่พระ และต้อนรับแขกผู้มาเยือน³

เซนนับเป็นศาสนาที่ถือหลักการไม่เบียดเบียนหรืออหิงสาอย่างเอกอุ เป็นศาสนาที่มีแนวคิดใกล้เคียงกันกับพระพุทธศาสนา แม้แต่การสร้างพระพุทธรูป ถ้าดูอย่างผิวเผินก็ไม่เห็นความแตกต่างกันมากนัก ยกเว้นจะเปลือยกายและมีดอกจันทน์ที่หน้าอกเท่านั้น ปัจจุบันมีเซนศาสนิกชนประมาณ 6 ล้านคนทั่วอินเดีย โดยมากจะมีฐานะดี เพราะเป็นพ่อค้าเสียส่วนใหญ่ เนื่องจากทำการเกษตรไม่ได้จะเป็นการผิดศีล เพราะเซนถือว่าพืชก็มีชีวิต การเกี่ยวข้าว ตัดหญ้าเป็นบาปทั้งสิ้น ต่อมาหลังพุทธปรินิพพาน 240 ปี ศาสนาเซนก็แตกออกเป็น 2 นิกาย คือ นิกายทิฆัมพร ซึ่งเป็นนิกายดั้งเดิมที่เคร่งครัดไม่หุงห่มผ้าและนิกายเสวตัมพรจะหุงข้าวห่มข้าวไว้ผมยาว แต่งตัวสะอาด และคบหากับผู้คนมากกว่านิกายเดิมที่เน้นการปลีกตัวอยู่ต่างหาก⁴

3.3 พุทธประวัติ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพระราชโอรสแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ พระบิดาพระนามว่า พระเจ้าสุทโธทนะ พระมารดาพระนามว่า พระนางสิริมหามายา ซึ่งเป็นเจ้าหญิงแห่งโกถิยวงศ์

¹ ที่ฆนิกาย สิลขันธ์วรรค เล่ม 53 หน้า 180-181

²⁻⁴ พระมหาตวาสยาม วชิรปัญญา.(2550). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย. (ออนไลน์)

จากกรุงเทพฯ เมื่อพระนางสิริมหามายาทรงครรภ์ครบไตรมาส ทรงขอลาพระสวามีเพื่อกลับไปมีพระประสูติกาลที่กรุงเทพฯ เมืองประสูติของพระองค์ตามธรรมเนียมในครั้งนั้น ครั้นเดินทางมาได้ครึ่งทางถึงสวนสาธารณะใหญ่ชื่อ “ลุมพินี” พระนางเกิดประชวรพระครรภ์และประสูติพระโอรส ณ ใต้ต้นรังใหญ่ ในวันเพ็ญเดือน 6 เวลาใกล้เที่ยง ก่อนพุทธศักราช 80 ปี

หลังจากประสูติได้ 5 วัน พระเจ้าสุทโธทนะราชาเชิญพราหมณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญในไตรเวท จำนวน 108 ท่าน มาฉันโภชนาหาร และให้เลือกเหลือเพียง 8 ท่านเฉพาะผู้เชี่ยวชาญในวิชาลักษณะพยากรณ์เพื่อทำหน้าที่พิจารณาทำนายลักษณะของพระโอรสและชานพระนามพราหมณ์ทั้ง 8 ท่านที่ได้รับเลือก คือ รามพราหมณ์ ลักษณะพราหมณ์ ยัญญพราหมณ์ อุษพราหมณ์ โภชพราหมณ์ สุทัตตพราหมณ์ สยามพราหมณ์ และโกณฑัญญพราหมณ์ พราหมณ์ 7 ท่านแรกเห็นลักษณะของพระโอรสแล้วได้ทำนายเป็น 2 นัย คือ ถ้าพระโอรสอยู่เรือนจะได้เป็นพระจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ หากออกผนวชจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าศาสดาเอกของโลก ส่วนโกณฑัญญพราหมณ์ซึ่งมีอายุน้อยที่สุดในพราหมณ์ 8 ท่านนั้น ทำนายชี้ชัดลงไปว่า พระโอรสนี้จะออกผนวชและตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแน่นอน จากนั้นพราหมณ์ทั้งหมดก็มีความเห็นตรงกันที่จะชานพระนามพระโอรสว่า “สิทธัตถะ” หรือ “สิทธารถ” ซึ่งแปลว่า สำเร็จดังปรารถนา

หลังจากวันชานพระนาม 2 วัน เมื่อพระโอรสมีพระชนมายุได้ 7 วัน พระนางสิริมหามายาก็สิ้นพระชนม์ เจ้าชายสิทธัตถะจึงอยู่ในการเลี้ยงดูของพระนางมหาปชาบดี ซึ่งเป็นพระน้านางของพระองค์และเป็นมเหสีองค์ที่ 2 ของพระเจ้าสุทโธทนะ เจ้าชายสิทธัตถะมีพระอนุชาและพระชนิษฐาร่วมพระชนกที่ประสูติจากพระนางมหาปชาบดี 2 พระองค์คือ พระนันทะและพระนางรูปนันทา และยังมีลูกพี่ลูกน้องในศากยวงศ์รุ่นราวคราวเดียวกันอีกหลายพระองค์คือ เจ้ามหานามะ เจ้าอนุรุธะ ซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้าอาสุกโกทนะ เจ้าอาหนที โอรสของพระเจ้าอมิตทนะ และเจ้าเทวทัต โอรสของอาหึงอมิตาศากยะ กุมารที่มีอายุมากกว่าเจ้าชายสิทธัตถะมีเพียงองค์เดียว คือ เจ้ามหานามะ

ครั้นเมื่อเจ้าชายสิทธัตถะมีพระชันษาได้ 7 พรรษา ก็ได้รับการศึกษาวิชาศิลปศาสตร์จากพราหมณ์ในราชสำนักจนจบสิ้นวิชาการ พระชนกเห็นว่ากุมารฉลาดปราดเปรื่องจึงส่งไปศึกษาต่อยังสำนักของอาจารย์วิศวามิตร ผู้มีชื่อเสียงว่าเป็นปราชญ์ที่ไม่มีใครทัดเทียมในสมัยนั้น เจ้าชายสิทธัตถะได้ศึกษาวิชาพระเวท เวททางคศาสตร์ จิตศาสตร์ และคัมภีร์อุปัชฌ์ จนแตกฉานเชี่ยวชาญในวิชาต่างๆ อย่างรวดเร็วกระทั่งสิ้นความรู้ของอาจารย์ มีความรู้พร้อมที่จะได้รับตำแหน่งเป็นราชาและเป็นจักรพรรดิปกครองชมพูทวีปในอนาคต

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะมีพระชันษาได้ 16 พรรษา พระชนกเห็นว่าสมควรจะมีชายาได้แล้ว จึงไปสวามิภักดิ์เจ้าหญิงยโสธรา หรือพิมพา พระธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะ ที่ประสูติจากพระนางอมิตา มาอภิเษกเป็นชายา และต่อมาได้มีพระโอรสด้วยกันพระองค์หนึ่งนามว่า ราหุล ซีวิตการ ครองเรือนของเจ้าชายสิทธัตถะได้รับการปรนเปรอจากพระชนกและพระประยูรญาติอย่างดีที่สุด สิ่งใดที่คิดว่าจะทำให้เจ้าชายพอใจ พระชนกจะต้องรีบจัดหามาให้โดยหวังว่าจะให้เจ้าชายอยู่ ครองเรือนไปตลอดชีวิต และหมายมั่นจะให้ได้เป็นพระราชาและพระเจ้าจักรพรรดิในอนาคต

จะเห็นได้ว่า ในวัยหนุ่มเจ้าชายสิทธัตถะทรงศึกษาวิชาการแขนงต่างๆ จนเจนจบ และ ออกบวชเมื่อทรงพระชนมายุ 29 พรรษา ทรงมีประสบการณ์ทางการปกครองอย่างดี แต่ด้วยบุญ บารมีที่ทรงสั่งสมมาอย่างดีแล้วบันดาลให้ทรงพบเทวทูตทั้ง 4 คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และ บรรพชิต เป็นเหตุให้พระองค์มองเห็นความทุกข์ของการอยู่ครองเรือนและปรารถนาจะหาทาง พ้นทุกข์ด้วยการออกบวช โดยเสด็จออกในเวลากลางคืน ทรงม้ากัณฐกะและมีมหาดเล็กชื่อ ฉันทะตามเสด็จ เมื่อไปถึงฝั่งแม่น้ำอโนมาทรงตัดพระเกศาละเพศฆราวาสผนวชเป็นบรรพชิต แล้วให้นายฉันทะกลับไปแจ้งให้พระชนกและพระประยูรญาติทราบ

จากนั้นพระองค์เสด็จไปยังสำนักอาฬารดาบส และอุทกดาบส ทรงศึกษาวิชาความรู้ จนเจนจบทุกอย่างเท่าที่อาจารย์ทั้งสองสามารถสอนได้ แต่พระองค์ทรงเห็นว่าความรู้เท่านี้ ไม่สามารถตรัสรู้ได้ จึงปลีกตัวไปบำเพ็ญเพียรตามลำพังด้วยวิธีการต่างๆ ที่เชื่อกันในยุคนั้นว่า จะเป็นทางแห่งการตรัสรู้ เช่น การทรมานพระวรกาย เป็นต้น แม้ปฏิบัติอยู่ถึง 6 ปีด้วยความ วิริยะอุตสาหะอย่างยิ่งยวด เมื่อทำจนถึงที่สุดแล้วแต่ก็ไม่นำไปสู่การตรัสรู้ธรรม พระองค์จึง หันมาบำเพ็ญเพียรด้วยการทำสมาธิดำเนินจิตไปตามหนทางสายกลาง ในที่สุดก็ได้บรรลุ พระธรรมกาย ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในวันเพ็ญเดือน 6 ก่อนพุทธศักราช 45 ปี

เมื่อตรัสรู้แล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ทั้งกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ตลอดจนพวกนอกรวรรณะให้ตรัสรู้ธรรมตามพระองค์ และเข้ามาขออุปสมบทเป็น พุทธสาวกมากมาย บางพวกก็ประกาศตนเป็นพุทธมามกะขอถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่งกัน จำนวนมาก พุทธวิธีการสอนของพระองค์มีหลากหลาย ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับฐานะและ อุปนิสัยของแต่ละบุคคล จึงทำให้ผู้ฟังมีความรู้ความเข้าใจและตรัสรู้ตามได้โดยง่าย พระองค์ ทรงใช้เวลา 45 ปี เผยแผ่พุทธธรรมปักหลักพระศาสนาในชมพูทวีป และเสด็จขันธปรินิพพาน ในวันเพ็ญเดือน 6 เมื่อพระชนมายุได้ 80 พรรษา

3.4 การบังเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและวัฒนธรรมในสังคมอินเดีย

การบังเกิดขึ้นของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเหตุการณ์อันยิ่งใหญ่ ซึ่งเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ ความเชื่อ และวัฒนธรรมของชาวอินเดียในยุคนั้นอย่างใหญ่หลวง จากที่กล่าวแล้วในบทที่ 2 ว่า สังคมอินเดียก่อนยุคพุทธกาลและในยุคพุทธกาลตกอยู่ในอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งหยั่งรากฝังลึกลงในสังคมและสืบทอดกันมากหลายพันปี โดยเฉพาะการแบ่งคนออกเป็น 4 วรรณะนั้น เป็นวัฒนธรรมที่เหนียวแน่นมาก พราหมณ์ทั้งหลายเชื่อว่า วรรณะพราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะที่ประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นเลวทรามและทุก ๆ คนจะต้องเคารพพราหมณ์ ดังที่ปรากฏในอัคคัญสูตร พราหมณ์ทั้งหลายได้ดำริภาษาเวทและภาวาทวาเซผู้ออกจากตระกูลพราหมณ์ไปบวชเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนาว่า

“พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นเลวทราม พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะขาว วรรณะอื่นดำ พวกพราหมณ์ทั้งหลายเท่านั้นบริสุทธ์ คนที่ไม่ใช่พราหมณ์หาบริสุทธ์ไม่ พวกพราหมณ์ทั้งหลายเป็นบุตรเกิดจากอูระ เกิดจากปากของพระพรหม พวกท่านมาละเสียจากวรรณะที่ประเสริฐที่สุด เข้าไปอยู่ในวรรณะที่เลวทรามคือพวกสมณะโล้น เป็นพวกคหบดี เป็นพวกดำ เกิดจากเท้าของพระพรหม การที่พวกท่านมาละเสียจากวรรณะประเสริฐสุดเช่นนี้ ไม่เป็นการดี ไม่เป็นการสมควรเลย”¹

แม้แต่ผู้ที่เกิดในวรรณะกษัตริย์ก็ยังคงเคารพพราหมณ์ เช่น เมื่อครั้งที่พระเจ้าสุทโธทนะทรงประสงคจะขนานพระนามพระโภธิสัตรี พระประยูรญาติทั้งหลายได้เชิญพราหมณ์มาในวันนั้นถึง 108 ท่าน โดยคัดเลือกเหลือ 8 ท่านเพื่อให้ทำหน้าที่ขนานพระนามพระโภธิสัตรี² เมื่อพระโภธิสัตรีออกบวชและได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ในเวลาที่พระพุทธองค์เสด็จจาริกไปเผยแผ่นั้น มีปรากฏอยู่บ่อยครั้งที่ได้รับการต่อต้าน ถูกลบหลู่ดูหมิ่น เช่น ในอุทปานสูตร “สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจาริกไปในมัลลชนบทพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงพราหมณคามหรือหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อถุณะของมัลลกษัตริย์ ครั้งนั้นพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเอาหญ้าและแกลบถมบ่อน้ำจนเต็มถึงปากบ่อ ด้วยตั้งใจว่าสมณะโล้นทั้งหลายอย่าได้ดื่มน้ำ”³

¹ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม 15 ข้อ 51 หน้า 146

² อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต เล่ม 32 หน้า 253

³ ขุททกนิกาย อุทาน เล่ม 44 ข้อ 155 หน้า 692

หรือดังที่ปรากฏในธัญชานีสูตรนางพราหมณีชื่อธัญชานีแห่งพราหมณ์ผู้ภรรยาช-
โคตรคนหนึ่ง เป็นผู้เลื่อมใสยิ่งในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ วันหนึ่งขณะที่
นางกำลังนำภัตเข้าไปเพื่อพราหมณ์ผู้สามี นางก้าวเท้าพลาดจึงเปล่งอุทาน 3 ครั้งว่า ขอนอบ
น้อมแด่พระผู้มีพระภาคพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น เมื่อนางพราหมณีกล่าว
อย่างนี้แล้ว พราหมณ์ผู้สามีได้กล่าวกะนางว่า “ก็หญิงถ้อยนี้กล่าวคุณของสมณะโสดอย่างนี้
อย่างนี้ไม่ว่าที่ไหนๆ แนะหญิงถ้อย บัดนี้เราจักยกวาทะต่อพระศาสดานั้นของเจ้า.”¹

ในอรรถกถากล่าวถึงธัญชานีสูตรเพิ่มเติมว่า วันหนึ่งพราหมณ์ผู้สามีได้ปรึกษากับ
พราหมณีว่า แนะแม่จำเรียว พຼ່ງนี้พราหมณ์ 500 คน จักบริโภคนในเรือนของเรานะ นางถามว่า
ฉันจะช่วยอะไรได้บ้างละพราหมณ์ พราหมณ์กล่าวว่า ไม่มีกิจอะไรอื่นที่เจ้าจะต้องช่วยดอก
คนเหล่าอื่นจักกระทำการหุงต้มและอังคาสทั้งหมด ข้อที่เจ้ายินก็ดี นังกีดี จามกีดี ไอกีดี ทำการ
นอบน้อมแก่สมณะโสดนั้นว่า นโม พุทฺธสฺส นั้น พຼ່ງนี้ เจ้าอย่าทำสิ่งนั้นสักวันหนึ่งเถิด ด้วยว่า
พราหมณ์ทั้งหลายได้ยินดั่งนั้นแล้วจะไม่พอใจ เจ้าอย่าทำให้เราให้แตกจากพราหมณ์ทั้งหลายเลย

นางพราหมณีกล่าวว่า ท่านจะแตกจากพราหมณ์ก็ดี จากเทวดาก็ดี ส่วนฉันระลึกถึง
พระศาสดา ไม่นอบน้อม ไม่สามารถที่จะอดกลั้นอยู่ได้ พราหมณ์กล่าวว่า แนะแม่มหาจำเรียว
ก่อนอื่นเจ้าต้องพยายามปิดประตูบ้านในบ้าน 100 ตระกูล เมื่อไม่สามารถจะปิดปากที่จะพึง
ปิดด้วยนิ้วทั้ง 2 ช่วงเวลาที่พวกพราหมณ์บริโภคน พราหมณ์นั้นแม้พูดซ้ำซากอย่างนี้ก็ไม้อาจห้าม
ได้ด้วยความรัก จึงถือเอาพระขรรค์ที่วางไว้บนหัวนอนกล่าวว่า “แม่มหาจำเรียว เมื่อพราหมณ์
นั่งประชุมกันพຼ່ງนี้ ถ้าเจ้านมัสการสมณะโสดนั้นไซ้ เราจะเอาพระขรรค์เล่มนี้ลับเจ้า ตั้งแต่
พื้นเท้าจนถึงปลายผมทำให้เป็นกองเหมือนหน่อไม้”²

แม้ศาสนาพราหมณ์จะหยั่งรากฝังลึกในสังคมอินเดียมานานหลายพันปีดังกล่าวแล้ว
แต่ด้วยระยะเวลาเพียง 45 ปีแห่งการบังเกิดขึ้นของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์เสด็จออก
เผยแผ่พระธรรมคำสอนนำพามหาชนให้เปลี่ยนความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิม มานับถือพระ-
รัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกได้จำนวนมาก ชนทุกชั้นทุกวรรณะหันมานับถือพระพุทธศาสนา
ตั้งแต่พระราชามหากษัตริย์ เศรษฐีมหาเศรษฐี พ่อค้าประชาชนทั่วไป และแม้แต่พราหมณ์ผู้
เป็นเจ้าของลัทธิเองและพราหมณ์ชาวบ้านทั่วไปก็ละทิ้งคำสอนเดิมมานับถือพระพุทธศาสนา
จำนวนมาก เมื่อพระพุทธองค์ทรงจาริกไปเทศน์สอนในพราหมณคามหรือหมู่บ้านพราหมณ์ เช่น
สาละ ศาลา โอปาสาทะ เวฬุทวาร เวณาคปุระ อิจฉานังคละ และขานุมัตตะ เป็นต้น พราหมณ์

¹ สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เล่ม 25 ข้อ 627 หน้า 195

² สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เล่ม 25 หน้า 198

และคฤหาสน์ในหมู่บ้านเหล่านั้นได้สดับว่า

พระสมณโคตมศากยบุตร... เสด็จถึงบ้านขานุกัมมัตตะประทับอยู่ในสวนอัมพลัญจิกา... เกียรติศัพท์อันงามของพระสมณโคตมพระองค์นั้นขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า... พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไป ดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกคนทีควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า... ก็การเห็นพระอรหันต์ทั้งหลาย เห็นปานนั้นย่อมเป็นการดีแลดังนี้. ครั้นนั้นพราหมณ์และคฤหาสน์ชาวบ้านขานุกัมมัตตะออกจาก บ้านขานุกัมมัตตะเป็นหมู่ๆ พากันไปยังสวนอัมพลัญจิกา¹

เมื่อไปถึงแล้วก็ได้ฟังธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบางพวกก็บรรลุธรรมและได้ขอถึง พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกกันจำนวนมาก ในการแสดงธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ละครั้งจะมีผู้ตรัสรู้ธรรมกันมากมาย ซึ่งจะยกตัวอย่างกษัตริย์ พราหมณ์ผู้ปกครองเมืองและ พราหมณ์เจ้าลัทธิต่างๆ ในยุคหนึ่งที่หันมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้

กษัตริย์ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

ลำดับ	รายนามกษัตริย์	แคว้น	สิ่งที่บ่งชี้ความเลื่อมใส	อ้างอิง
1	พระเจ้าพิมพิสาร	มคธ	ได้ดวงตาเห็นธรรม	วิ.มหา.6/58/112-113
2	พระเจ้าอชาตศัตรู	มคธ	ทรงอุปถัมภ์ปฐมสังคายนา	วิ.มหา.อ.1/31
3	พระเจ้าปเสนทิโกศล	โกศล	แสดงตนเป็นอุบาสก	สัง.ส.24/327/409
4	พระเจ้าอุเทน	วังสะ	เลื่อมใสการใช้จีวรของพระอานนท์	วิ.จ.9/626/523-4
5	พระเจ้าสุทโธทนะ	สักกะ	เป็นพระอนาคามี	วิ.ม.อ.6/296
6	กษัตริย์ลิจฉวี	วัชชี	ทำสถูปและฉลองพระศรีรัตนธาตุ	ที.ม.13/161/334
7	กษัตริย์อุลลือ	-	ทำสถูปและฉลองพระศรีรัตนธาตุ	ที.ม.13/161/334
8	กษัตริย์โกถิยะ	โกถิยะ	ทำสถูปและฉลองพระศรีรัตนธาตุ	ที.ม.13/161/334
9	เจ้ามัลละ เมืองปาวา	มัลละ	ทำสถูปและฉลองพระศรีรัตนธาตุ	ที.ม.13/161/334

¹ ทีฆนิกาย สीलขันธวรรค เล่ม 12 ข้อ 201 หน้า 41

ลำดับ	รายนามกษัตริย์	แคว้น	สิ่งที่บ่งชี้ความเลื่อมใส	อ้างอิง
10	เจ้ามัลละ เมืองกุสินารา	มัลละ	ทำสตูปและฉลองพระศรีราชา	ที่.ม.13/161/334
11	กษัตริย์โมริยะ	-	ทำสตูปและฉลองพระอังคาร	ที่.ม.13/161/334
12	พระเจ้าโกรพยะ	กุรุ	ชื่นชมพระสัมมาสัมพุทธเจ้า	ม.ม.21/447/40
13	พระเจ้ามธุราชอวันตีบุตร	-	แสดงตนเป็นอุบาสก	ม.ม.13/483/333
14	สุชาตราชกุมาร	อัสสะกะ	ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง	จุ.วิ.26/63/90
15	พระเจ้าจันทปัทขโชต	อวันตี	เลื่อมใสในพระมหากัจจายนะ	อ้ง.เอก.32/335-338

พราหมณ์ผู้ปกครอง เจ้าลัทธิ และผู้มีชื่อเสียงที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

ลำดับ	พราหมณ์	สถานภาพ	เมือง/บ้าน	สิ่งที่บ่งชี้ความเลื่อมใส	อ้างอิง
1	โปกขรชาติ	ผู้ปกครอง	อุกกัฏฐะ	แสดงตนเป็นอุบาสก	ที่.สี.11/141/497-523
2	กุฎทันตะ	ผู้ปกครอง	ขานุมัตตะ	บรรลุนิพพาน	ที่.สี.12/199/40-69
3	จังกิ	ผู้ปกครอง	โอปาสาทะ	แสดงตนเป็นอุบาสก	ม.ม.21/646/340-357
4	โลหิจจะ	ผู้ปกครอง	สาลาวติกา	แสดงตนเป็นอุบาสก	ที่.สี.12/351/244-253
5	พราหมณ์ผู้หนึ่ง	ผู้ปกครอง	เวฐฐูทูป	ทำสตูปและฉลองพระชาติ	ที่.ม.13/161/334
6	โสณทัณฑะ	ผู้ปกครอง	จำปา	แสดงตนเป็นอุบาสก	ที่.สี.12/196/15
7	ชาณุโสณี	ผู้มีชื่อเสียง	อิจฉานังคละ	แสดงตนเป็นอุบาสก	ม.ม.18/339/483.
8	พรหมายู	ผู้มีชื่อเสียง	มิถิลา	บรรลุนิพพาน	ม.ม.21/603/247
9	สุภมานพ	ผู้มีชื่อเสียง	อิจฉานังคละ	แสดงตนเป็นอุบาสก	ที่.สี.12/337/222
10	กาปทิกมาณพ	ผู้ทรงภูมิรู้	โอปาสาทะ	แสดงตนเป็นอุบาสก	ม.ม.13/660/458

ลำดับ	พราหมณ์	สถานภาพ	เมือง	สิ่งที่บ่งชี้ความเลื่อมใส	อ้างอิง
11	พราหมณ์ผู้หนึ่ง	ผู้เป็นเศรษฐี	-	แสดงตนเป็นอุบาสก	อัง.ตัก.34/496/225
12	อุกคตสรีระ	ผู้เป็นเศรษฐี	สาวัตถี	แสดงตนเป็นอุบาสก	อัง.สัตตก.37/44/117
13	พราหมณ์ผู้หนึ่ง	ผู้เป็นเศรษฐี	สาวัตถี	แสดงตนเป็นอุบาสก	สัง.ส.25/693/277
14	พราหมณ์เป็นอันมาก	ผู้เป็นเศรษฐี	สาวัตถี	แสดงตนเป็นอุบาสก	บุ.สุ. 47/324/232
15	พราหมณ์พาวรีและ ลูกศิษย์ซึ่งเป็นเจ้าลัทธิตั้ง 16 ท่าน	ผู้เป็นเจ้าลัทธิตั้ง	อัสสะกะ	เลื่อมใสในลักษณะ มหาบุรุษและฤทธิ์ทางใจ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า	บุ.สุ. 47/424/864-875

ตัวอย่างที่ยกมานี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก นอกจากนี้ยังมีเศรษฐีมหาเศรษฐีจำนวนมากที่เลื่อมใสและเป็นกำลังสำคัญในพระพุทธศาสนา เช่น โชติก-เศรษฐี เมณฑกเศรษฐี ชฎิลเศรษฐี อนาคตนิมิตเศรษฐี มหาอุบาสิกาวิสสาชา เป็นต้น และยังมีประชาชนพลเมืองทั่วไปอีกมากมาย เฉพาะในแคว้นมคธเพียงแคว้นเดียวก็มีราษฎรจำนวนมากใน 80,000 ตำบล ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา โดยครั้งหนึ่ง พระเจ้าพิมพิสารเรียกประชุมราษฎรทั้ง 80,000 ตำบล ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของพระองค์ จากนั้นก็ให้ราษฎรทั้งหมดไปฟังธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในครั้งนั้นมีผู้ได้ตรัสรู้ธรรมกันจำนวนมาก¹

จากตัวอย่างที่ยกมาจึงกล่าวได้ว่าเวลาเพียง 45 ปีแห่งการประกาศพระพุทธศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ความเชื่อและวัฒนธรรมในสังคมอินเดียได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย ศาสนาพราหมณ์ได้เลื่อมความนับถือลงและต้องปรับตัวขนานใหญ่จนกลายเป็นศาสนาฮินดูในเวลาต่อมา

ทั้งนี้เพราะแคว้นใหญ่ๆ ในอินเดียสมัยพุทธกาลมีทั้งหมด 16 แคว้น ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังตารางที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า มีกษัตริย์พราหมณ์ผู้ปกครองและพราหมณ์เจ้าลัทธิตั้งมหาเศรษฐีในแคว้นต่างๆ จำนวนมากที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เมื่อชนชั้นผู้ปกครองศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้วประชาชนทั่วไปก็จะศรัทธาตามด้วย

สาเหตุแห่งความเปลี่ยนแปลงความเชื่อและวัฒนธรรมในสังคมอินเดียอย่างรวดเร็วใน

¹ วินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม 7 ข้อ 1 หน้า 1-4

ครั้งนั้นมีสาเหตุหลายประการที่สำคัญที่สุดคือ คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสังฆธรรมอันจริงแท้แน่นอนที่ผู้ปฏิบัติสามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง และมีผู้ปฏิบัติจนเข้าถึงธรรม บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ พระอรหันต์เป็นพยานให้พระพุทธศาสนามากมาย เขาเหล่านั้นมีทั้งพระราชามหากษัตริย์ มหาเศรษฐี เสนาบดี มหาอำมาตย์ แม้แต่เจ้าลัทธิใหญ่ที่มีศิษย์จำนวนมากก็หันมานับถือและเป็นพยานให้พระพุทธศาสนาด้วย

นอกจากนี้ พราหมณ์โดยทั่วไปให้การยอมรับพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามากเพราะพระองค์ทรงได้ลักษณะกายมหาบุรุษ ทั้งนี้เพราะมีกล่าวไว้ในมนต์ของพราหมณ์มาตั้งแต่ยุคโบราณว่า ผู้ที่ได้กายมหาบุรุษหากอยู่เป็นฆราวาสจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ แต่ถ้าออกบวชจะได้ตรัสรู้ธรรมเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นศาสดาเอกในโลก แม้อดีตดาบสผู้เป็นอาจารย์ของพระเจ้าสุทโธทนะยังประนมหัตถ์ก้มกราบแทบเท้าของพระโพธิสัตว์ซึ่งประสูติได้ไม่กี่วัน เพราะตนทราบดีถึงคำทำนายในตำรามหาปุริสลักษณะของพราหมณ์ดังกล่าวแล้ว

อีกประการหนึ่งคำสอนของพราหมณ์ก็มีความขัดแย้งกันเอง ผู้ที่มีปัญญาจึงพยายามหาคำตอบที่ถูกต้อง เมื่อเหล่าพราหมณ์ตอบไม่ได้จึงมาทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธองค์ก็ทรงเทศน์สอนชี้หนทางสว่างให้ เขาเหล่านั้นจึงออกบวชตามบ้าง ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกบ้าง เช่น กรณีของวาเสฏฐะและภารทวาชะ เป็นต้น โดยครั้งหนึ่งวาเสฏฐะมาณพและภารทวาชมาณพได้พูดกันถึงเรื่องทางและมิใช่ทางวาเสฏฐะมาณพพูดอย่างนี้ว่า

ทางที่ท่านโปกขรชาติพราหมณ์บอกไว้นี้เท่านั้นเป็นทางตรง เป็นเส้นทางเดิน เป็นทางนำออก ย่อมนำผู้ดำเนินไปตามทางนั้นเพื่อความอยู่ร่วมกับพรหม ฝ่ายภารทวาชมาณพพูดอย่างนี้ว่า ทางที่ท่านตารุกขพราหมณ์บอกไว้นี้เท่านั้นเป็นทางตรง เป็นเส้นทางเดิน เป็นทางนำออก ย่อมนำผู้ดำเนินไปตามทางนั้น เพื่อความอยู่ร่วมกับพรหมได้ วาเสฏฐะมาณพไม่อาจให้ภารทวาชมาณพยินยอมได้ ฝ่ายภารทวาชมาณพก็ไม่อาจให้วาเสฏฐะมาณพยินยอมได้¹

เมื่อมาณพทั้งสองคนไม่อาจจะยังอีกฝ่ายหนึ่งให้ยินยอมได้ จึงไปกราบทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในครั้งนั้นพระพุทธองค์ตรัสถามว่า วาเสฏฐะ บรรดาพราหมณ์ผู้จบไตรเพทพราหมณ์แม้คนหนึ่ง ที่เห็นพรหมมีเป็นพยานอยู่หรือ วาเสฏฐะตอบว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ไม่มีพระเจ้าข้า วาเสฏฐะ อาจารย์ที่สืบเนื่องมาเจ็ดชั่วอาจารย์ของพราหมณ์ผู้จบไตรเพทที่เห็นพรหมเป็นพยานไม่มีเลยหรือ วาเสฏฐะตอบว่า ไม่มีเลยพระเจ้าข้า จากนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสว่า

¹ ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เล่ม 12 ข้อ 366 หน้า 259

วาเสฏฐะ ดีละ พวกพราหมณ์ผู้จบไตรเพท ไม่รู้จักพรหม ไม่เห็นพรหม แต่แสดงหนทางเพื่อความอยู่ร่วมกับพรหมว่าหนทางนี้แหละเป็นทางตรงเป็นสายทางเดินเป็นทางนำออก นำผู้ดำเนินไปตามทางนั้นเพื่อความอยู่ร่วมกับพรหมได้ ข้อนี้ไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้ วาเสฏฐะ เหมือนแถวคนตาบอดเกาะหลังกันและกัน คนต้นก็ไม่เห็น คนกลางก็ไม่เห็น แม้คนหลังก็ไม่เห็น ภาชิตของพราหมณ์ผู้จบไตรเพทเหล่านั้น จึงเป็นคำนำหัวเราะที่เดียว เป็นคำดำซ้ำ เป็นคำว่าง เป็นคำเปล่า...¹

เมื่อวาเสฏฐะมาณพและภราทวาชมาณพฟังพระธรรมเทศนาจบแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาชิตของพระองค์ไพเราะยิ่งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทางหรือส่องประทีปในที่มืด ด้วยคิดว่า ผู้มีจักจุกเห็นรูป ดังนี้ฉันใด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศพระธรรมโดยอเนกปริยายก็ฉันนั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์ทั้งสองนี้ ขอถึงพระองค์กับทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระองค์จงทรงจำข้าพระองค์ทั้งสองว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะอย่างมอบกายถวายชีวิตตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

นอกจากพราหมณ์ทั้งหลายจะให้การยอมรับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะพระองค์ทรงมีกายมหาบุรุษ และเพราะคำสอนพราหมณ์ขัดแย้งกันเอง เป็นคำสอนไม่เป็นเหตุเป็นผลแล้ว พุทธวิธีการสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็มีส่วนเป็นอย่างมาก ทรงเทศน์สอนโดยยึดตามจริตผู้ฟัง ทรงยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ หรือในปัจจุบันใช้ศัพท์ว่า Child Center จึงเป็นเหตุให้พราหมณ์ทั้งหลาย มีความรู้ความเข้าใจ มีความเลื่อมใส จนกระทั่งยอมละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือกันมาหลายพันปี มาขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกและยอมละทิ้งวัฒนธรรมเก่าๆ ทุกอย่าง โดยเฉพาะระบบวรรณะ ทั้งนี้เพราะผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา จะมีความเสมอภาคกันไม่ว่าจะมาจากวรรณะกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ หรือศูทรก็ตาม ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในปหาราทสูตรว่า

ดูก่อนปหาราทะ แม่น้ำสายใหญ่ๆ บางสาย คือ แม่น้ำคงคา ยมูนา อจิรวดี สรภูมที แม่น้ำเหล่านั้นไหลไปถึงมหาสมุทรแล้วย่อมละนามและโคตรเดิมหมด ถึงความนับว่ามหาสมุทรนั่นเอง ฉันใด... วรรณะ 4 เหล่านี้ คือกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร ออกบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละนามและโคตรเดิมเสีย ถึงความนับว่าศากยบุตรทั้งนั้น²

¹ ทีฆนิกาย สีสันธวรรค เล่ม 12 ข้อ 371 หน้า 403-404

² อังคุตตรนิกาย เล่ม 37 ข้อ 109 หน้า 403-404

กิจกรรม

หลังจากนักศึกษาได้ศึกษา บทที่ 3 สังคมอินเดียสมัยพุทธกาล จบโดยสมบูรณ์แล้ว โปรดทำแบบประเมินตนเองหลังเรียนบทที่ 3 และกิจกรรม ในแบบฝึกปฏิบัติบทที่ 3 แล้วจึงศึกษาบทที่ 4 ต่อไป

